

УДК 372.31

DOI 10.32782/2412-9208-2024-3-76-84

**CRITERIA, INDICATORS, AND LEVELS OF DEVELOPMENT
OF CROSS-CUTTING SKILLS AMONG PRIMARY SCHOOL
STUDENTS IN EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

**КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ
НАСКРІЗНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Andrii FEDORENKO,

Postgraduate Student of the Second
Year of Study at the Department
of Pedagogy and Psychology
of Primary Education,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University
24, Kyivska Str., Hlukhiv, Sumy region,
41400, Ukraine

Андрій ФЕДОРЕНКО,

аспірант другого року навчання
кафедри педагогіки і психології
початкової освіти,
Глухівський національний
педагогічний університет
імені Олександра Довженка
вул. Київська, 24, м. Глухів,
Сумська обл., 41400, Україна

d197412@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0002-7869-1537>

ABSTRACT

The article investigates the criteria, indicators, and levels of formation of cross-cutting skills of younger schoolchildren in extracurricular educational institutions. The research results emphasize the importance of systematic measurement of the level of formation of skills in younger students and provide recommendations for optimal approaches to their assessment and development. The work is aimed at improving the quality of education and increasing the effectiveness of extracurricular institutions in forming key competencies of students of a younger school age, which is an important aspect of modern educational policy. The analysis of these issues opens up prospects for further research and the development of new methodologies and programs aimed at integrated development of students in the extracurricular environment. It is important to emphasize that education should meet the requirements of modern society, providing students not only with knowledge but also with the development of critical thinking, communicative, and creative abilities. Such a comprehensive approach to the assessment and development of the skills of younger schoolchildren is an important stage in preparing them for successful competitiveness in the modern world. Further improvement of this approach can become a key to improving the quality of education and the readiness of the younger generation for the challenges of today and the future. The author draws attention to the need for the development of individual abilities of each student through innovative methods and programs that take into account their uniqueness and promote going beyond the boundaries of standard educational templates. This approach will enable the full development of each individual and prepare the younger generation for the challenges and opportunities of the modern world. Ensuring access to education for all

segments of society, including socially vulnerable groups, and the development of programs and initiatives aimed at reducing inequality in the educational process. Only under conditions of equal opportunities in education can we achieve the full development of the potential of every child and ensure the sustainable growth of society.

Key words: *criteria, indicators, levels of proficiency, younger schoolchildren, cross-cutting skills, extracurricular educational institutions.*

Вступ. У сучасному освітньому середовищі важливим є не лише передавання знань, а й розвиток комплексу різноманітних навичок та умінь учнів, що необхідні для їхнього успішного розвитку у суспільстві. Однією з ключових складових є наскрізні уміння, які включають критичне мислення, комунікативні навички, творчість, співпрацю та саморегуляцію. Особлива увага до формування цих умінь приділяється у молодшому шкільному віці, коли формується основа для подальшого академічного та професійного розвитку. З цієї причини дослідження критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь у молодших школярів у закладах позашкільної освіти є актуальним і важливим завданням.

Попередні дослідження та публікації в означеній сфері зосереджені переважно на аналізі ролі позашкільних освітніх закладів у формуванні різних видів умінь у дітей. Проте детальний огляд наукових висновків І. Бега [3] відображає, що існує потреба у більш системному підході до визначення критеріїв та методів оцінювання сформованості наскрізних умінь у молодших школярів. Також, важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та специфіку освітнього процесу у закладах позашкільної освіти.

Вивчення формування наскрізних умінь у дітей початкових класів займалися українські вчені Т. Алексеєнко, О. Беспалько, В. Болгаріна Т. Василькова, М. Галагузова, Н. Гишко, І. Зверева й ін. Розробленням критеріїв та показників у педагогічних дослідженнях схарактеризували О. Василенко, О. Жихорської й інші.

Дослідженнями потенціалу закладів позашкільної освіти займаються такі українські вчені О. Биковська, В. Вербицький, А. Корнієнко, О. Литовченко, О. Липецький, Л. Тихенко, В. Мачуський, Г. Пустовіт, О. Семенов, Т. Суцzenко.

Однак проблема визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь в учнів молодшого шкільного віку на нашу думку, недостатньо висвітлена в наукових працях.

Метою дослідження є аналіз науково-педагогічної літератури та визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь у молодших школярів у закладах позашкільної освіти.

Методи та методики дослідження. Для виявлення стану досліджуваної проблеми було проведено аналіз наукових джерел, порівняння, систематизація та узагальнення даних.

Результати та дискусії. Сучасний етап розвитку початкової освіти в Україні ґрунтується на розкритті унікальності та обдарованості кожної дитини, цінності дитинства, радості пізнання, міцності здоров'я, добробуту та людської гідності. Реформи Нової української школи [7] спрямовані на різнобічний, гармонійний розвиток особистості здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, яка прагне до самовдосконалення та навчання впродовж життя, свідомого готова до життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

У Державному стандарті початкової освіти 2018 року відокремлено ключові компетентності: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природних науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні і громадянські компетентності; підприємливість; загальнокультурна грамотність; економічна грамотність і здорове життя. Означені компетентності здобувачі освіти набувають протягом навчання в різних освітніх закладах. Але базовими для всіх компетентностей є вміння читати і розуміти прочитане, уміння висловлювати свою думку усно та письмово; критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати свою позицію, ініціативність, творчість, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект та здатність до співпраці.

У Державному стандарті початкової освіти 2018 року результативною характеристикою компетентностей вважаються наскрізні уміння, тобто спільні для всіх ключових компетентностей уміння, що є аналогом у дидактиці феноменів надпредметних і загальнонавчальних умінь учнів.

Аналіз наукової та педагогічної літератури дозволив визначити основні критерії розвитку наскрізних умінь у молодших школярів, а також обґрунтувати показники та рівні сформованості означених умінь. Наукова література дає поняття «критерій» і «показник» неоднозначно.

Критерій (від грец. – засіб для судження) – ознака, за допомогою якої відбувається визначення або класифікація будь-чого, вимірник оцінки. У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «критерій» розглядається як «підстава для оцінки, визначення та класифікації чогось, мірило», а «показник» [5] як:

- 1) свідчення, доказ, ознака чого-небудь;
- 2) наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу); дані про досягнення чого-небудь;
- 3) явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу;

4) кількісна характеристика властивостей процесу, виробу [5].

Сучасний енциклопедичний словник визначає тлумачення взаємозв'язку критеріїв і показників у контексті того, що критерій це оцінка ефективності, а показник як модель кількісної характеристики явища [4].

К. Колос, «критерій – ознака, на основі якої формується оцінка якості об'єкта, процесу, мірило такої оцінки. Не будучи реальною якістю або властивістю об'єкта, критерій є ідеальним уявленням суб'єкта оцінювання про те, яким має бути об'єкт в ідеалі; критерій є тим, відносно чого визначається реальний стан об'єкту» [7]. І. Аненкова наголошує, що кожен критерій включає показники як конкретні вимірники критерію, що слугують його кількісним вираженням та забезпечують доступність для спостереження й обліку [1].

Науковці Ю. Бабанський, В. Беспалько [2; 3], зазначають, що критерії за допомогою низки показників повинні розкриватися та визначати ступінь їх виразності, показники розкривають рівень вияву критерію та чіткого його вияву на певному етапі формування досліджуваного феномену. Учені стверджують, що одному критерію відповідає кілька показників.

Критерії, показники та рівні сформованості наскрізних умінь в учнів початкової школи мають бути об'єктивними, містити найістотніші, основні аспекти досліджуваного явища, формуватися точно, чітко й коротко, відображати динаміку розвитку наскрізних умінь.

Для того щоб досягти максимально точного та об'єктивного оцінювання рівня сформованості наскрізних умінь у молодших школярів, необхідно враховувати не лише показники, а й їх взаємозв'язки з критеріями. Підходячи до формулювання критеріїв та показників, важливо враховувати специфіку вікових особливостей дітей, а також контекст їхнього навчання та розвитку.

Ефективне визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості сприяє не лише більш точному оцінюванню рівня розвитку умінь, але й може стати основою для вдосконалення методів навчання та виховання молодших школярів. Такий підхід дозволяє вчителям ефективніше адаптувати свої методи та стратегії до потреб кожного конкретного учня, сприяючи його індивідуальному розвитку та досягненню успіху.

Розроблення чітких критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь у молодших школярів є важливою складовою сучасної педагогічної практики. Це дозволить не лише забезпечити більш об'єктивну оцінку рівня розвитку дітей, але й сприятиме їхньому більш повному та глибокому розвитку як особистостей.

Належна увага до взаємозв'язку критеріїв, показників та рівнів сформованості сприяє збільшенню об'єктивності та достовірності результатів

дослідження. Чітко визначені критерії дозволяють встановити стандарти та очікування щодо розвитку наскрізних умінь у молодших школярів, а показники, в свою чергу, надають конкретний матеріал для оцінювання означених умінь.

Урахування взаємозв'язку критеріїв, показників та рівнів також допомагає педагогам та дослідникам зрозуміти, які саме аспекти розвитку впливають на формування наскрізних умінь у молодших школярів. Це дозволяє розробляти більш ефективні та цілеспрямовані програми навчання та виховання, спрямовані на розвиток конкретних аспектів умінь, які є ключовими для успішної адаптації та досягнення академічного та соціального успіху.

Вивчення та врахування взаємозв'язку критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь у молодших школярів має велике значення для подальшого вдосконалення системи освіти та педагогічної практики. Цей підхід допомагає забезпечити більш індивідуалізований та ефективний вплив на навчання та виховання кожного учня, що сприяє їхньому гармонійному розвитку та досягненню успіху в житті.

Опрацювавши літературні джерела можемо виділити чотири основні критерії формування наскрізних умінь молодших школярів у закладах позашкільної освіти: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-змістовий, діяльнісно-поведінковий та оцінювально-рефлексивний.

1. *Мотиваційно-ціннісний критерій* – критерій відображає внутрішню мотивацію учня до навчання, його зацікавленість у розвитку власних умінь та ціннісні установки щодо освіти.

Показники:

- потреба в підвищенні власного рівня знань і навичок;
- сформованість мотивів до застосування набутих знань у реальних життєвих ситуаціях;
- ціннісне ставлення до освіти як до важливої частини особистого розвитку.

2. *Інформаційно-змістовий критерій* – оцінювання обсягу знань учнів, їх здатність працювати з інформацією, критично її оцінювати та застосовувати на практиці.

Показники:

- рівень засвоєння базових знань з навчальних предметів;
- здатність відбирати та критично оцінювати інформацію з різних джерел;
- уміння використовувати набуті знання для вирішення навчальних і життєвих завдань.

3. *Діяльнісно-поведінковий критерій* – критерій відображає здатність учня ефективно використовувати свої знання та вміння в практичних ситуаціях, його самостійність та організованість.

Показники:

- здатність до саморегуляції та планування власної діяльності;
- ініціативність та активна участь у процесі навчання;
- уміння приймати рішення та нести відповідальність за свої дії.

4. *Оцінювально-рефлексивний критерій* – відображає здатність учня до самоконтролю, самооцінки та рефлексії щодо свого навчання та особистого розвитку.

Показники:

- здатність об'єктивно оцінювати свої досягнення та недоліки;
- уміння ставити особисті цілі та контролювати їх досягнення;
- схильність до рефлексії й аналізу власної діяльності для подальшого самовдосконалення.

Критерії для розвитку наскрізних умінь:

Комунікативні навички – відображають здатність учнів ефективно спілкуватися в різних ситуаціях (здатність чітко та послідовно висловлювати свої думки, уміння слухати та розуміти інших, уміння ефективно взаємодіяти в команді).

Проблемне мислення – оцінюють здатність учня знаходити рішення в складних ситуаціях і вміння вирішувати проблеми (уміння визначати причинно-наслідкові зв'язки в проблемах, розроблення стратегій для вирішення складних ситуацій, гнучкість мислення, пошук альтернативних рішень).

Творчість – відображає здатність до генерації нових ідей та застосування нестандартних підходів (здатність генерувати оригінальні ідеї, використання творчих методів для вирішення завдань, схильність до експериментування та інновацій).

Співпраця та командний дух – оцінюють здатність учнів ефективно працювати в команді та взаємодіяти з однолітками (уміння працювати в команді задля досягнення спільних цілей, підтримка колег по команді та надання їм допомоги, усвідомлення важливості співпраці для досягнення успіху).

Варто також розглянути також рівні сформованості наскрізних умінь молодших школярів у закладах позашкільної освіти. Для ефективного оцінювання наскрізних умінь учнів важливо визначити рівні сформованості означених умінь. У дослідженні виокремлюємо чотири рівні:

Високий рівень – молодші школярі демонструють високу здатність використовувати свої вміння на практиці в різних ситуаціях без потреби сторонньої допомоги. Їхні навички та знання є достатньо глибокими, щоб успішно вирішувати складні завдання. Такі учні ініціативні, здатні до творчого підходу, самостійно контролюють свою діяльність.

Достатній рівень – молодші школярі здатні самостійно застосовувати свої вміння, проте інколи потребують допомоги або підтримки керівника

гуртка. Вони виявляють уміння в обмежених умовах або ситуаціях. Учні на цьому рівні можуть працювати над своїми завданнями, але у складних ситуаціях можуть відчувати труднощі.

Середній рівень – молодші школярі здатні використовувати свої вміння лише під контролем керівника гуртка або за певної підтримки. Їм важко самостійно застосовувати набуті знання, і часто вони потребують додаткового часу та допомоги для виконання завдань. Навички ще недостатньо розвинені для повної самостійності.

Низький рівень – молодші школярі демонструють мінімальні уміння або вони відсутні взагалі. Для успішного виконання завдань їм необхідна постійна підтримка та допомога з боку керівника гуртка. Вони потребують значного розвитку своїх вмінь і знань через додаткові заняття та увагу.

Урахування взаємозв'язку критеріїв, показників та рівнів сформованості наскрізних умінь у молодших школярів разом є ключовим для покращення педагогічної практики та досягнення успіху у навчанні та вихованні кожної дитини.

Вивчення та розуміння взаємозв'язку між критеріями, показниками та рівнями сформованості наскрізних умінь у молодших школярів є ключовим для подальшого вдосконалення системи освіти та досягнення успіху всіма учнями, що дозволяє педагогам створювати більш адаптивні та ефективні освітні середовища, які враховують індивідуальні потреби та особливості кожного учня.

Висновки. Дослідження та аналіз взаємозв'язку критеріїв та показників та рівнів сформованості наскрізних умінь у молодших школярів є ключовим для покращення педагогічної практики та забезпечення успіху в навчанні та вихованні кожного учня. Врахування індивідуальних особливостей кожного дитини допомагає уникнути загальних узагальнень та стереотипів у процесі оцінки розвитку їх умінь, сприяючи більш ефективній та персоналізованій освітній практиці. Розуміння та вивчення взаємозв'язку між критеріями, показниками та рівнями сформованостями наскрізних умінь дозволяє педагогам розробляти індивідуалізовані навчальні плани та стратегії, що враховують потреби та особливості кожного гуртківця. Цей підхід сприяє не лише більш об'єктивній оцінці розвитку учнів, але й створенню більш адаптивних та ефективних навчальних середовищ, сприятливих для їхнього успіху.

Література

1. Аненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. *Вісник Одеського національного університету*. 2011. № 8, С. 1–4.
2. Бабанський Ю. К. Оптимізація навчально-виховного процесу. Київ, Україна: Видавництво "Київ", 2000.

3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ, Україна: Либідь, 2006
4. Буркова Л. В. Класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму управління інноваційним процесом в освіті. *Педагогічні інновації: ідеї, реальність, перспективи: збірник наукових праць*. Київ, Україна: Видавництво "Київ", 2000. С. 231–238.
5. Бусел В. Т. (ред.). Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів. Київ, Україна: Ірпінь: Перун. 2009.
6. Кабінет Міністрів України. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою № 87 від 21 лютого 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
7. Міністерство освіти і науки України. (2016). *Концепція Нової української школи*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
8. Колос К. Р. Факторно-критеріальна модель оцінювання ефективності комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти. *Information Technologies in Education*, 2015. № 22, С. 80–92.

References

1. Anienkova, I. P. (2011). Kryterii i pokaznyky yakosti osvity u VNZ [Criteria and indicators of education quality in higher education institutions]. *Bulletin of Odesa National University*, (8), 1–4 [in Ukrainian].
2. Babansky, Y. K. (2000). Optyimizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Optimization of the educational process]. Kyiv. 113 p. [in Ukrainian].
3. Bekh, I. D. (2006). Vykhovannia osobystosti: Shkhodzhennia do dukhovnosti [Education of personality: Ascending to spirituality]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
4. Burkova, L. V. (2000). Klyasyfikatsiia pedahohichnykh innovatsii yak element mekhanizmu upravlinnia innovatsiynym protsesom v osviti [Classification of pedagogical innovations as an element of the mechanism for managing the innovation process in education]. *Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Perspectives: Collection of scientific papers*, Kyiv. 231–238 [in Ukrainian].
5. Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250 000 sliv [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language: 250.000 words] (2009). Compiled and edited by V. T. Busel. Kyiv: Irpin: Perun [in Ukrainian].
6. Kabinet Ministriv Ukrainy. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity, zatverdzhenyi postanovoiu № 87 vid 21 liutoho 2018 roku [State Standard of Primary Education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on February 21, 2018, No. 87]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2016) [Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].
8. Kolos, K. R. (2015). Faktorno-kryterialna model otsiniuvannia efektyvnosti kompiuterno-orientovanoho navchalnoho seredovyscha zakladu pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [Factor-criteria model for evaluating the effectiveness of a computer-oriented learning environment of a postgraduate pedagogical education institution]. *Information Technologies in Education*, (22), 80–92 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено критерії, показники та рівні сформованості наскрізних умінь молодших школярів у закладах позашкільної освіти. Результати дослідження підкреслюють важливість систематичного вимірювання рівня сформованості

умінь молодших учнів та надають рекомендації щодо оптимальних підходів до їх оцінювання та розвитку. Робота спрямована на покращення якості освіти та підвищення ефективності позашкільних закладів у формуванні ключових компетентностей учнів молодшого шкільного віку, що є важливим аспектом сучасної освітньої політики. Аналіз зазначених питань відкриває перспективи для подальших досліджень та розробки нових методик та програм, спрямованих на інтегрований розвиток учнів у позашкільному середовищі. Важливо підкреслити, що освіта має відповідати вимогам сучасного суспільства, забезпечуючи учням не лише знання, але й розвиток критичного мислення, комунікативних та творчих здібностей. Такий комплексний підхід до оцінки та розвитку умінь молодших школярів є важливим етапом в підготовці їх до успішної конкурентоспроможності в сучасному світі. Подальше вдосконалення цього підходу може стати ключем до підвищення якості освіти та готовності молодого покоління до викликів сьогодення та майбутнього. Автор звертає увагу на потребу розвитку індивідуальних здібностей кожного учня через інноваційні методи та програми, що враховують унікальність і сприяють виходу за межі стандартних навчальних шаблонів. Такий підхід дозволить забезпечити повноцінний розвиток кожної особистості і підготувати молоде покоління до викликів та можливостей сучасного світу. Забезпечення доступності освіти для всіх верств суспільства, включаючи соціально вразливі групи, та розробку програм та ініціатив, спрямованих на зменшення нерівності в освітньому процесі. Тільки за умови рівних можливостей у навчанні можна досягти повного розвитку потенціалу кожної дитини та забезпечити стале зростання суспільства.

Ключові слова: критерії, показники, рівні сформованості, молодші школярі, наскрізні уміння, позашкільні навчальні заклади.